

Dawkins scrie despre știință cu un talent impresionant.

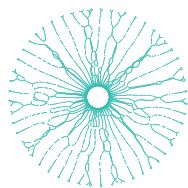
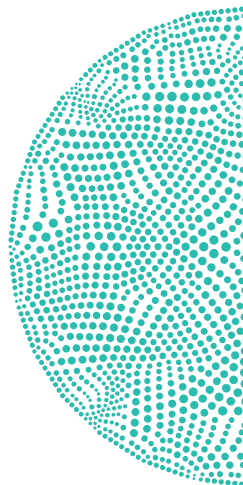
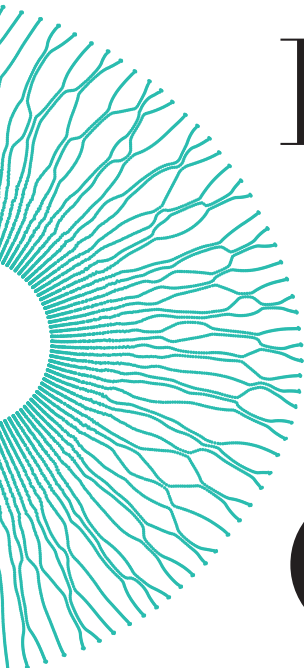
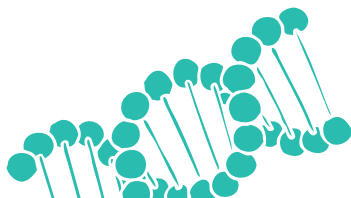
THE SUNDAY TIMES

Richard
Dawkins

Cărțile
întregesc
viața

Cum scriem și cum citim
despre știință

Cuprins

Introducerea editorului	11
Introducerea autorului: Literatura științei	14

I.

Uneltele a două meșteșuguri: cum să scrii despre știință

Dialog cu Neil deGrasse Tyson: Despre știință și oamenii de știință, în public și în intimitate	35
Știința contrazice simțul comun	54
Suntem toți înrudiți?	61
Atemporalul și actualul	64
O luptă pe două fronturi	72
Pornofilozofie	75
Determinism și dialectică: o poveste plină de zgomot și furie	80
Învățarea axată pe mentorat	88
Viața după lumină	96
Educația științifică și Problemele Profunde	99
Raționalist, iconoclast, spirit renașcentist	106
<i>Gena egoistă</i> , reanalizată	112

II.

Lumile aflate dincolo de cuvinte: sărbătorirea naturii

Dialog cu Adam Hart-Davis: Evoluția și stilul clar de exprimare în scrierile științifice	129
Întâlniri de gradul al treilea cu adevărul	143
Conservarea comunităților	148
Darwin pe masa de disecție	159
Viața din viață	162
Încântare pură într-un univers fără Dumnezeu ..	169
La drum cu Darwin	175
Imagini din paradis	193

III.

În interiorul unei mașinării de supraviețuire: studiul omenirii

Dialog cu Steven Pinker: Limbajul, învățarea și corijarea creierului	199
Creier vechi, creier nou	215
Depășirea barierelor speciei	223
Ramificarea	227
Darwinismul și scopul uman	233
Lumi în microcosmos	241
Gene reale și lumi virtuale	267
Tipul amabil ajunge (în continuare) primul la final	276

Artă, reclamă și atracție	282
De la Eva africană la locuitorii litoralului Banda ..	289
Suntem praf de stele	304
Descendența lui Edward Wilson	306

IV.

Canarul minerului: încurajarea scepticismului

Dialog cu Christopher Hitchens: Se îndreaptă America spre teocrație?	323
Martor al amăgirii de sine	334
Abandonarea năravului	339
Insuportabila ușurătate a descătușării	343
Un exemplu de ateism public și politic	346
Marea evadare	354
Cu propriile Lui cuvinte: un portret al lui Dumnezeu	356
Eliberarea de teologie	361
Dumnezeu: o ispită	369
Curajul moral și intelectual al ateismului	373

V.

Consilier al acuzării: credița la interogatoriu

Dialog cu Lawrence Krauss: Ar trebui știința să comunice cu credința?	391
În apărarea zidului de demarcație	402

O urgență intelectuală și morală	410
Demascarea iluziei proiectului inteligent	414
„Nimic nu iese din nimic.” De ce s-a înșelat regele Lear?	420
Ipoteza fast-food: religia ca produs evolutiv secundar	425
Ambiția de a călca în groapa pe care ți-ai săpat-o singur	430
Gemeni cerești	435
O poveste de groază despre eroism	438

VI. Întreținerea flăcării: propovăduirea evoluției

Dialog cu Matt Ridley: De la Darwin la ADN – și mai departe	445
Relansarea „micului pinguin”	458
Vulpi în zăpadă	466
A spune adevărul în vremuri sumbre	475
O editură iresponsabilă?	482
Proiect inferior	490
Singurul tip de adevăr care contează	495
Epilog: A se citi la înmormântarea mea	507
Surse și mulțumiri	509
Opere citate	515
Indice	519

Introducerea editorului

Niciodată nu a fost mai important să vorbim despre știință decât este în zilele noastre. Dacă, așa cum credea Francis Bacon – un spirit renescentist și la propriu, și la figurat –, cunoașterea înseamnă putere, atunci oamenii chiar au forța fără precedent de a acționa pentru binele planetei, al mecanismelor și miliardelor sale de locuitori, în pofida faptului că, aparent, nu a existat niciodată mai puțină voință politică de a face schimbările care se impun.

Trăim într-o epocă în care cunoștințele științifice și progresul tehnologic par să depășească enorm dorința de a le folosi cu înțelepciune. Prin urmare, o mare povară stă pe umerii oamenilor informați, care pot influența deciziile politice, sociale, educaționale și comerciale dintr-o sumedenie de domenii, dar și pe umerii celor înzestrați cu talentul lingvistic necesar pentru a capta atenția, a seduce, a surprinde, dar mai ales pentru a convinge lumea. Cei care dispun de aceste două puteri pot și trebuie să spună răspicat adevărul acum, pentru ca omenirea să nu-și irosească potențialul distrugând planeta.

În clipa în care scriu aceste rânduri, pe măsură ce pandemia COVID-19 cuprinde tot globul, omenirea se confruntă cu cea mai mare amenințare din ultimii ani. În decurs de doar câteva luni, oamenii au făcut eforturi uriașe, au dovedit multă voință politică și implicare la nivelul

maselor și s-au luat numeroase măsuri rapide pentru a combate această boală, cauzele și efectele ei. Să-mi fie iertat cinismul, dar nu pot să nu remarc contrastul dintre această reacție și răspunsul mocăit, târăganat, întins pe decenii față de schimbările climatice: un proces care continuă, deși ne preocupă salvarea propriilor vieți și menținerea stilului de trai. Pe ambele fronturi, ne bazăm pe știință, de la care pretindem să ne ofere soluții de adaptare, supraviețuire și îmbunătățire a situației; de asemenea, ne bazăm pe oamenii de știință, de la care ne așteptăm nu numai să-și continue activitatea complexă, minuțioasă și solicitantă, dar și să ne spună ce fac exact, cum și care sunt efectele estimate ale descoperirilor lor.

Așadar, niciodată nu a fost mai important să vorbim despre știință; și niciodată nu a existat o presiune mai mare pe umerii celor care vorbesc despre ea. Trăim într-o lume plină de instituții media, suntem asaltați de valuri de argumente, dezvăluiri și proteste, transmise pe diverse căi, un exces de publicații academice tipărite sau online și asistăm la schimburi rapide de replici pe rețelele de socializare (și, adesea, antisociale). Cum să găsim cu răbdare, în mijlocul acestei dizarmonii, argumentele necesare, dublate de nevoia de implicare, entuziasmul descoperirii, secondat de o curiozitate disciplinată, în sprijinul cauzei rațiunii și științei, a respectului și a responsabilității față de Pământul pe care locuim?

Pentru început, îl putem citi pe Richard Dawkins. Din fericire pentru noi, în lume există un număr mare de oameni hotărâți – gânditori, cercetători, oratori, scriitori – care se dedică trup și suflet activității științifice și comunicării ei. Fie că lucrează singuri sau în echipe, că se ridică pe umerii uriașilor dinaintea lor sau colaborează cu contemporanii lor, sunt dispuși să-i informeze și să-i atragă pe oamenii care

nu aparțin sferelor lor de specialitate. Richard Dawkins este unul dintre cei mai străluciți reprezentanți ai acestei categorii. Totodată, grație energiei lui caracteristice și generozității spiritului, este unul dintre cei mai activi promotori ai eforturilor celorlalți specialiști implicați în același demers.

Este motivul pentru care am întocmit această colecție ce aparține unui maestru al artei comunicării științifice. Toate textele sunt, într-un fel sau altul, legate de cărți – mai ales științifice – care au întregit viața și cariera lui Richard. Prefețele, postfețele, introducerile, recenziile, eseurile publicate în cartea de față au fost scrise pentru a susține, critica sau comenta activitatea altor specialiști; contribuie, astfel, la sarcina vitală a popularizării adevărului dovedit prin metode științifice și la aceea de a-l apăra de cei care îl neagă, îl ignoră sau îl denaturează.

Într-un volum despre comunicare, putea exista oare un mod mai bun de a introduce fiecare secțiune decât printr-un dialog? Toate cele șase părți ale cărții încep cu transcrierea unor conversații între Richard și un alt autor, care reflectează asupra temelor dezbătute și le raportează la problemele presante din vremea noastră. Iar colecția propriu-zisă este introdusă printr-un eseu inedit, scris special pentru acest volum, în care Richard reflectează la „Literatura științei“.

Activitatea de comunicare în domeniul științei nu are limite. Ar trebui să le fim recunoscători celor care și-au dedicat viața acestui demers: nu doar pentru activitatea lor științifică, ci și pentru cuvintele scrise de ei, fie în propriile cărți, fie despre cărțile care ne pot întregi existența.

G. S.

Introducerea autorului

Literatura științei

Literatură:

- a. [...] Compoziție scrisă apreciată pentru calitățile sale formale sau pentru efectul emoțional.
- b. Totalitatea operelor scrise care se referă la un anumit domeniu.
(Dicționarul Oxford prescurtat al limbii engleze)

Unul dintre profesorii mei de la Oxford s-a întâlnit odată cu un coleg mai tânăr, care era cufundat în lectură la filiala de știință a Bodleian Library. S-a aplecat și i-a murmurat la ureche: „Ah, dragul meu, consulți literatura, din câte văd. Te rog, nu. Nu va face altceva decât să te încurce.“ „Consulți“ și modul în care a articulat cuvântul „literatură“ i-au dat în vileag gândurile. A folosit „literatura“ cu înțelesul special dat de oamenii de știință: o versiune a definiției „b“ din *Dicționarul Oxford*, menționată mai sus. Pentru un om de știință, „literatură“ reprezintă totalitatea scrierilor, adesea stufoase și greu de înțeles, care se referă la un subiect de cercetare specific. John Maynard Smith a spus odată: „Există oameni care citesc literatură. Eu prefer s-o scriu.“ Vorba lui de duh nu era pe deplin sinceră, fiindcă Smith a fost un savant generos, care a citit cu scrupulozitate și a respectat munca altor oameni de știință. Dar gluma lui este un alt exemplu ilustrativ pentru cele două semnificații ale „literaturii“.

În eseu de față, voi folosi termenul de „literatura științei“ într-un sens mai apropiat de prima definiție din *Dicționarul Oxford*. Vorbesc despre știință ca literatură, despre scrierile de calitate pe teme științifice. De obicei, acest lucru înseamnă că este vorba despre cărți, și mai puțin despre reviste de specialitate. În paranteză fie spus, păcat că este așa. Nu există niciun motiv evident pentru care un articol științific să nu poată fi captivant și distractiv. Nu există niciun motiv ca oamenii de știință să nu se poată bucura de articolele pe care datoria profesională îi obligă să le citească. În perioada în care am fost redactor al revistei *Animal Behaviour*, m-am străduit să-i încurajez pe autori să renunțe la anosta diateză pasivă („Se va face o abordare diferită de către autorul acestor rânduri“), la tradiționala structură „Introducere. Metode. Rezultate. Discuții“ și să se concentreze mai degrabă pe o poveste. Dar să revenim acum la cărți.

Am spus „scrieri de calitate pe teme științifice“ și s-ar putea să creez o impresie greșită. Nu m-am referit la un stil „rafinat“ de a scrie, și cu atât mai puțin la stilul pretențios, *beletristic*, folosit uneori. În partea a doua a acestui eseu, voi vorbi despre Peter Medawar, căruia i-am dedicat această carte și care este, după părerea mea, un maestru al literaturii științifice în sensul vizat de mine. Medawar spunea că „degetele unui om de știință, spre deosebire de ale unui istoric, nu trebuie să se îndrepte niciodată spre diapazon“. Ei bine, poate că există și excepții. Romantismul științei justifică folosirea ocazională a unor pasaje pline de adjective și metafore: imensitatea inimaginabilă a universului în expansiune, întinderea intimidantă a timpului geologic, complexitatea celulelor vii, a recifelor de corali sau a pădurilor tropicale. Poezia scrierilor în proză ale unor istorici în domeniul științelor naturii precum Loren Eiseley sau Lewis

Thomas? Reveriile cosmice ale lui Carl Sagan? Înțelepciunea profetică a lui Jacob Bronowski? Medawar nu i-ar fi cenzurat și, cu siguranță, nu s-ar fi convenit s-o facă.

Știința nu are nevoie de înfloriri ale limbajului ca să fie poetică. Poezia îi este oferită chiar de subiectul propriu-zis: realitatea. Are nevoie doar de limpezime și sinceritate ca să îi transmită mesajul cititorului și, cu puțin efort suplimentar, să-i creeze o reală furnicătură pe șira spinării, care este considerată, uneori, apanajul artei, muzicii, poeziei sau „marii“ literaturi, în sens convențional. În sensul folosit de laureații Premiului Nobel pentru Literatură. Se explică astfel de ce acest premiu se acordă aproape de fiecare dată unui romancier, poet sau dramaturg, și rareori unui filozof, dar niciodată unui om de știință adevărat. Singura excepție discutabilă este Henri Bergson, care, dacă îl considerăm om de știință, a creat un precedent regretabil. Mă întreb dacă nu le-a trecut niciodată prin cap membrilor juriului Nobel că știința – poezia realității – este o cale potrivită pentru marea literatură. Sir James Jeans scria în 1930, în *The Mysterious Universe*:

Stând pe fragmentul microscopic al grăuntelui nostru de nisip, încercăm să descoperim natura și scopul universului care ne înconjoară, în spațiu și timp, căminul. La început, suntem cumva îngroziți. Universul ni se pare înspăimântător din cauza distanțelor sale imense fără sens, înspăimântător din cauza întinderii inimaginabile a timpului care reduce istoria omenirii la o clipită, înspăimântător din cauza singurătății noastre extreme și a lipsei de însemnătate materială a căminului nostru raportat la vastitatea spațiului: o milionime dintr-un grăunte de nisip, pierdut printre celelalte fire de nisip de pe plajele lumii. Dar, mai presus de toate, universul ni se pare

însământător pentru că este, din câte se pare, indiferent față de existența noastră; emoțiile, ambițiile și realizările noastre, arta și religia sunt străine de planul său.

Ulterior, Carl Sagan a spus ceva asemănător în celebrul său monolog *Un palid punct albastru*:

Priviți din nou acel punct. Acolo ne aflăm noi. Este casa noastră. Suntem noi. Pe acesta și-au trăit și își trăiesc viața toți cei pe care-i iubești, toți cei pe care-i știi, toți cei despre care ai auzit și, până la urmă, toate ființele umane care au existat. Acolo se află totalitatea bucuriilor și suferințelor noastre, mii de religii, ideologii și doctrine economice încrezătoare, fiecare vânător și culegător, fiecare erou și laș, fiecare creator și distrugător de civilizație, fiecare rege și țăran, fiecare tânără pereche îndrăgostită, fiecare mamă și tată, copil plin de speranță, inventator și explorator, fiecare etician, fiecare politician corupt, fiecare „superstar“, fiecare „lider suprem“, fiecare sfânt și păcătos din istoria speciei noastre a trăit acolo – pe un fir de praf suspendat într-o rază de soare.

Pământul este doar o mică scenă într-o uriașă arenă cosmică. Să ne gândim la râurile de sânge vărsate de toți acei generali și împărați doar pentru a se transforma, prin triumf și glorie, în stăpânii efemeri ai unei fracțiuni a acestui punct. Să ne gândim la nesfârșitele cruzimi coborâte de locuitorii unui colț al acestui pixel asupra locuitorilor abia vizibili ai unui alt colț, cât de multe sunt neînțelegerile, cât de nerăbdători sunt să se ucidă între ei, cât de aprinsă le este ura.

Poziționările noastre, importanța pe care ne-o atribuim, impresia că ocupăm o poziție privilegiată în Univers sunt puse la îndoială de acest punct palid de

lumină. Planeta noastră nu este decât o fărâamă izolată în marele întuneric cosmic. În obscuritatea noastră, în toată această imensitate, nu există niciun indiciu că vom primi vreun ajutor din altă parte care să ne poată salva de noi înșine.

Pământul este singura lume cunoscută până acum care găzduiește viață. Nu există un alt loc spre care specia noastră să poată emigra, cel puțin în viitorul apropiat. Putem vizita alte locuri, însă nu ne putem încă stabili acolo. Fie că ne place sau nu, Pământul este pentru moment singurul nostru cămin.

S-a spus uneori că astronomia este o experiență care te umple de umilință și îți întărește caracterul. Poate că nu există vreo dovadă mai bună a nebuniei vanității umane decât această imagine îndepărtată a măruntei noastre lumi. În opinia mea, subliniază responsabilitatea pe care o avem de a ne trata cu mai mare blândețe unul pe celălalt și de a păstra și iubi palidul punct albastru, singurul cămin pe care îl cunoaștem.¹

Carolyn Porco, care este, împreună cu Neil deGrasse Tyson, cea mai apropiată variantă *de nos jours* a lui Carl Sagan, a organizat în 2013 o frumoasă ceremonie comemorativă invitând oamenii de pretutindeni să ridice privirea spre cer și să zâmbescă, în timp ce echipa de imagistică de pe Cassini a fotografiat Pământul din dreptul lui Saturn, de la distanța de aproximativ 1 445 de milioane de kilometri, amintind de imaginea *Palidului punct albastru*.²

1. Carl Sagan, *Un palid punct albastru: viziune asupra viitorului omenirii în spațiu*, traducere de Walter Fotescu, Herald, București, 2016, p. 23. (N. trad.)

2. *Un palid punct albastru* este numele dat de Carl Sagan unei fotografii a Pământului, realizată în anul 1990 de sonda Voyager 1. (N. trad.)

Ridicați privirea spre cer, gândiți-vă la locul nostru în univers, la planeta noastră, cât de atipică, cât de luxuriantă și de propice vieții este, gândiți-vă la propria existență, la amplexarea efortului presupus de această ședință fotografică. Am trimis o navă spațială pe Saturn. Suntem adevărați exploratori interplanetari. Gândiți-vă la toate acestea și zâmbiți.

În opinia mea, Carolyn își câștigase deja locul în galeria savanților poeți când, după o cursă contracronometru, a reușit să trimită pe Lună cenușa mult iubitului ei mentor Eugene Shoemaker, căruia i-a fost refuzat privilegiul de a deveni primul geolog membru al unei expediții selenare. Rămășițele lui, incluse în sarcina utilă a unei rachete care urma să aselenizeze, au fost însoțite de următoarele versuri din Shakespeare, alese personal de Carolyn:

De va muri, să-l iei pe seama ta.
Cred că pe boltă-l vei împrăștia,
În mii de stele-atât de strălucite
Că lumile vor fi îndrăgostite
De noaptea-atunci atât de luminată,
Cu bolta ei feeric înstelată.
Și soarele, atât de îngâmfat
Nu va mai fi de nimeni lăudat.¹

Peter Atkins, un maestru al stilului, printre cei mai buni dintre savanții englezi în viață, a împlânzit groaza de spațiu vid cu o nonșalanță pe care unii o critică, punând-o pe

1. William Shakespeare, *Romeo și Julieta*, traducere de Șt.O. Iosif, ediția a II-a, Pandora M, București, 2009, p. 181. (*N. trad.*)

seama unei încrederi exagerate în metodele științifice, dar care mie mi se pare magnifică:

La început, nu a fost nimic. Un pustiu absolut și gol. Spațiul nu exista; nu exista încă nici timpul. Universul era fără formă și vid.

Întâmplător, s-a produs o fluctuație și o serie de puncte, apărute din nimic și căpătându-și existența din tiparul pe care l-au format, au definit un timp. Formarea întâmplătoare a unui tipar a dus la apariția timpului din unificarea contrariilor, la apariția timpului din nimic. Din nimicul absolut, fără nicio intervenție, a luat naștere existența rudimentară. Apariția prafului de puncte și organizarea lor întâmplătoare în timp a fost acțiunea aleatorie, nemotivată, care le-a creat. Contrariile, simplitățile extreme, au apărut din nimic.

Lawrence Krauss dezvoltă o temă similară în *Universul din nimic*, pentru care am scris postfața (vezi paginile 420–424). Cartea din care am luat citatul lui Atkins, *The Creation*, face paradă în încheiere de încrederea sa în puterea științei:

În clipa în care vom înțelege iminența valorilor constante fundamentale și acest lucru ni se va părea irelevant, vom ajunge să înțelegem pe deplin. Atunci, știința fundamentală se va putea odihni. Mai avem puțin până acolo. Cunoașterea completă este la îndemâna noastră. Înțelegerea se mișcă pe deasupra Pământului ca răsăritul Soarelui.

Chimistul Peter Atkins poate fi considerat un poet în proză, deși nu acordă niciodată mai multă importanță stilului decât clarității textului. Iată acum exemplul lui Loren Eiseley, de

profesie biolog, care vede lumea prin prisma poeziei, fără să renunțe însă la rigoarea științifică:

Din clipa în care au zărit prima frunză în stratul devonian de gresie și au întins spre ea un deget șovăielnic, inima oamenilor a fost învăluită de tristețe. Acest fir subțire de protoplasmă vie, datând din altă epocă, ne leagă pe vecie de plajele dispărute care s-au transformat demult în piatră. Stelele care au atras privirea oarbă a strămoșilor noștri amfibieni s-au îndepărtat sau au pierit în drumul lor, pe când această frunză despuiată, strălucitoare continuă să existe. Nimeni nu cunoaște secretul începutului sau sfârșitului său. Formele sale sunt niște năluci. Doar frunza este reală; frunza este viața.¹

Omul de știință și medicul Lewis Thomas scrie despre aspectele realității și aprinde scânteia imaginației care schimbă proza în poezie:

Trăim într-o matrice dansantă de virusuri; ca niște albine, ele sunt într-un du-te-vino de la un organism la altul, trec de la plante la insecte sau mamifere și invers, remorcând fragmente de genom, lanțuri de gene, transplantând grefe de ADN, transmitând caracteristicile ereditare ca la o petrecere de pomină.²

Nu trebuie să-ți imaginezi astfel virusurile. Realitatea seacă permite, dar nu dictează această imagine literară. Însă, odată asimilată, cititorii vor înțelege mai bine lucrurile.

1. *The Firmament of Time*. (N. a.)

2. *The Lives of a Cell*. (N. a.)

Iată-l pe Lewis Thomas vorbind despre mitocondrii (din nou din *The Lives of a Cell*):

Nu suntem formați, așa cum am presupus întotdeauna, din pachete îmbogățite succesiv, compuse din părțile care ne alcătuiesc. Suntem împărțiți, închiriați, ocupați. În interiorul celulelor noastre, mitocondriile, care, într-un sens strict, nu sunt ale noastre, pun în mișcare și furnizează energia oxidativă care ne ajută să luăm în piept fiecare zi.

Fostul meu coleg de la Oxford, Sir David Smith, a folosit o aluzie literară foarte potrivită pentru a reda un aspect înrudit. Mitocondriile s-au integrat atât de bine în celulele gazdă, încât originea lor ca bacterii invadatoare a fost înțeleasă abia de curând.

În habitatul celulei, un organism invadator poate pierde progresiv bucăți din el și ajunge încet-încet să se confunde cu fundalul, existența sa anterioară fiind trădată doar ca relicvă. De fapt, acest lucru ne amintește de întâlnirea lui Alice cu Pisica de Cheshire din Țara Minunilor.¹ Sub ochii ei, „a dispărut foarte lent, lăsând în urmă întâi vârful cozii și terminând cu rânjetul, care a continuat să stăruie o bucată de timp după ce restul dispăruse“.²

Zoologul și imunologul Peter Medawar, laureat al Premiului Nobel, căruia i-am dedicat această carte, a fost,

1. Lewis Carroll, *Alice în Țara Minunilor*, traducere de Antoaneta Ralian, Univers, București, 2007, p. 72. (N. trad.)

2. Din capitolul 1 al cărții *The Cell as a Habitat*, scrisă în colaborare cu M.H. Richmond. (N. a.)

după părerea mea, cel mai mare stilist literar dintre oamenii de știință ai secolului al XX-lea și îl voi folosi ca exemplu în partea următoare a eseului meu. A fost, fără doar și poate, cel mai spiritual savant pe care l-am întâlnit vreodată. De fapt, dacă mi s-ar cere o definiție a „spiritului“, nu aș vorbi despre umor, ci aș susține demonstrativ că acesta înseamnă „aproape tot ce a scris Peter Medawar pentru publicul larg“. Iată cuvintele cu care și-a început seria de Prelegeri Romanes¹ despre „Știință și literatură“, pe care a susținut-o în 1968 la Oxford:

Sper că nu voi fi acuzat de ingratitude dacă spun de la bun început că nimic pe lumea asta nu m-ar fi împins vreodată să asist la genul de prelegere pe care urmează să-l susțin.

Această minunată replică amuzantă, tipică pentru Medawar, a determinat următoarea reacție critică din partea unui specialist în domeniul literar: „Acest lector nu a fost considerat niciodată ingrat.“

Medawar știa să fie sarcastic, zeflemitor și nu tolera sclifoseala. Dar nu se preta cu niciun chip la abuzuri vulgare. Satira lui răutăcioasă față de ceea ce am putea numi „francofalsnie“ (cred că lui Peter i-ar fi plăcut acest cuvânt) era nemiloasă: avea un umor inteligent, o nonșalanță nobilă și un mod de a scrie care te determina să ieși valvârtej pe stradă după îi citeai rândurile, să le arăți cuiva – oricui. Fiind un stilist desăvârșit, folosea mijloacele artistice în scopul clarității și era aspru cu „intelectualii“ care puneau stilul mai presus de conținut:

1. Serie de prelegeri anuale ale University of Oxford, creată în 1891 de biologul și fiziologul George John Romanes. (N. red.)

Stilul a căpătat o importanță capitală – și ce stil, măicu-liță! După gusturile mele, este prea zburdalnic, săltat, vanitos; elevat, într-adevăr, dar într-o manieră specifică baletului, oprindu-se din când în când în posturi studiate, ca și cum ar aștepta un ropot de aplauze. A avut o influență deplorabilă asupra calității gândirii moderne.

Atacând aceleași ținte, dar dintr-un alt unghi, Medawar scria:

Aș putea oferi citate care să dovedească începuturile unei campanii de defăimare a virtuților clarității de exprimare. Cineva sugera într-un articol din *The Times Literary Supplement* că ideile confuze și chinuitor de profunde sunt exprimate cel mai bine într-o manieră deliberat neclară. Ce idee caraghios de absurdă! Îmi amintește de un gardian din Oxford în timpul războiului, care, de fiecare dată când lumina strălucitoare a lunii încălca spiritul camuflajului, ne îndemna să purtăm ochelari fumurii. Numai că el era caraghios dinadins.

Medawar și-a încheiat prelegerea despre știință și literatură cu o afirmație răsunătoare:

În domeniile de gândire cu pretenții științifice sau filozofice, inclusiv în cele revendicate de literatură, niciun autor care are ceva original sau important de spus nu va risca de bunăvoie să fie înțeles greșit; oamenii care scriu neinteligibil sunt fie netalețați, fie puși pe năzbâtii. Însă scriitorii despre care vorbesc eu sunt, în sens pur literar, extrem de talentați.

Lipsa de claritate în cauză merită să fie satirizată, iar fizicianul Alan Sokal a profitat de ocazie. Lucrarea „Transgressing the Boundaries: Towards a Transformative Hermeneutics

of Quantum Gravity“ [„Depășirea granițelor. Spre o hermeneutică transformatoare a gravitației cuantice“] este o capodoperă sublimă: o adunătură de aberații de la un capăt la celălalt, care, cu toate acestea, a fost acceptată de o revistă literară cu pretenții, fără îndoială pentru că scopul existenței publicației era dat tocmai de astfel de baliverne fără sens. Și mai recent, Peter Boghossian, James Lindsay și Helen Pluckrose i-au păcălit pe redactorii unor reviste să publice o serie de satire asemănătoare, în care au ridiculizat ceea ce ei numeau „Studiile nemulțumirii“: genul de articole bazate pe autocompătimire, cu mare influență politică, de tipul „Sunt mai victimă decât tine“. Lui Peter Medawar i-ar fi plăcut la nebunie aceste farse. Și i-ar mai fi plăcut și programul de calculator „Postmodernism Generator“, conceput să creeze un număr nelimitat de articole clonate, imposibil de deosebit de aberațiile „postmoderniste“ reale.

Dacă ai identificat cumva o jovială tendință francofobă în citatele date de mine din Medawar, ei bine, suspiciunile tale vor fi întărite de următorul fragment preluat din recenzie sa la cartea lui Pierre Teilhard de Chardin, *Fenomenul uman*¹, probabil cea mai izbutită recenzie negativă din toate timpurile.² Totuși, intelectualii francezi și tovarășii lor de drum nu au fost singura lui țintă. Comparația pe care o face cu școala, cândva dominantă, a gândirii germane – „aceste note de tubă din străfundurile Rinului“ (ce imagine, de un rafinament tipic pentru Medawar!) – dovedește că înțepa fără discriminare îngâmfații:

Fenomenul uman se încadrează în tradiția *Naturphilosophie*, un amuzament filozofic de origine germană, care

1. Pierre Teilhard de Chardin, *Fenomenul uman*, traducere de Maria Ivănescu, Aion, Oradea, 1997. (N. trad.)

2. Publicată în *Mind* (1961) și republicată în *Pluto's Republic*. (N. a.)

nu a avut nici măcar din greșeală (deși numărul greșelilor este copleșitor) vreo contribuție valoroasă la visteria gândirii umane. Franceza nu este o limbă care să se preteze în mod firesc dialectului opac și greoi al filozofiei naturii și, în consecință, Teilhard a recurs la utilizarea prozei poetice euforice, care este una dintre cele mai nesuferite manifestări ale spiritului francez.

Umorul afabil tocea ascuțimea ghimpilor, așa că puțină lume se considera jignită. Repet: „Acest lector nu a fost considerat niciodată ingrat.“ Totuși, tociți superficial, ghimpii rămâneau ascuțiți și penetranți. După cum splendid se autocaracterizează, Peter era antiteza lui Samuel Johnson, „mânuind, fără excepție, patul pistolului“.

În concluzia recenziei cărții, Medawar îl atacă nu doar pe Teilhard, ci o întreagă lume subterană (a ales cu grijă acest cuvânt, după cum vom vedea), încercând s-o facă să iasă din adâncurile culturii literare:

Cum este posibil ca oamenii să fie seduși de *Fenomenul uman*? Nu trebuie să subestimăm dimensiunea pieței pentru lucrări de genul acesta, de filozofie-ficțiune. Așa cum învățământul primar obligatoriu a inundat piața de cotidiene și săptămânale ieftine, tot așa răspândirea învățământului secundar și, ulterior, a celui terțiar a creat un grup numeros de oameni, adesea cu gusturi literare și academice bine dezvoltate, care au primit o educație care depășește cu mult capacitatea lor de gândire analitică. Prin ochii lor trebuie să încercăm să înțelegem farmecul lui Teilhard.

„O educație care depășește cu mult capacitatea lor de gândire analitică.“ Ce expresie savuroasă, mai presus de cuvinte, nu-i așa?

S-a întâmplat vreodată ca Peter să exagereze? Prietenele mele s-au simțit jignite de explicația pe care a oferit-o pentru titlul cărții sale, *Pluto's Republic*:

Cu mulți ani în urmă, când a aflat despre pasiunea mea pentru filozofie, o vecină, căreia din cavalerism nu îi voi dezvălui numele, a exclamat: „Nu-i așa că adori *Republica* lui Pluto?“

Fără doar și poate, lui Peter îi plăcea să fie răutăcios. Încă relativ necunoscut, la o vârstă neobișnuit de fragedă, a fost ales profesor la catedra Jodrell a University College din Londra, determinându-l pe John Maynard Smith să-l întrebe pe J.B.S. Haldane ce fel de om este acest flăcău Medawar. Haldane l-a parafrazat laconic pe Shakespeare: „Zâmbește și iar zâmbește, și este un mișel.“ Și *noi* trăim în sinea noastră, cu vinovăție, un sentiment indirect de satisfacție răutăcioasă când citim cu încântare cuvintele lui Medawar din recenzia „Lucky Jim“ la cartea lui James Watson, *The Double Helix*:

Întâmplător, în anii 1950, în prima mare epocă a biologiei moleculare, universitățile engleze din Oxford, dar mai ales Cambridge au produs peste douăzeci de absolvenți cu abilități remarcabile – mult mai străluciți, mai inventivi, mai elocvenți și mai abili în privința exprimării decât majoritatea savanților tineri; erau de talia lui Jim Watson. Dar Watson avea un avantaj uriaș față de ceilalți: pe lângă faptul că era extrem de deștept, avea și motive întemeiate să facă pe deșteptul.¹

1. Publicată în *The New York Review of Books*, 28 martie 1968. (N. a.)

Puse cap la cap, ideile de aici formează
un întreg armonios, care oferă
o vedere panoramică asupra vieții
intelectuale a lui Dawkins.

THE SPECTATOR

Mai mult decât alte cărți ale lui Dawkins, volumul de față îi scoate în evidență stilul seducător, pasional și, acolo unde e cazul, incisiv și, pe de altă parte, rigurozitatea logică a celui mai cunoscut popularizator al științei. Pentru prima dată sunt reunite într-o singură carte prefețe și postfețe la operele unor intelectuali de marcă precum Carl Sagan, Jacob Bronowski sau Lewis Wolpert, dar și articole în care autorul critică lucrările unor așa-zisi savanți, care trunchiază grosolan adevărul științific.

Cartea debutează cu savuroasa conversație dintre Dawkins și astrofizicianul Neil deGrasse Tyson despre cum le putem schimba oamenilor modul de gândire, o binevenită introducere la temele majore abordate în continuare: evoluția omului, religia, ateismul, expansiunea universului, importanța studierii biologiei, intoleranța intelectuală și altele. Implicit, autorul ne îndeamnă să punem la îndoială totul, să ne eliberăm de prejudecăți, să ne formăm o gândire critică și creativă. Sarcasmul său bine-cunoscut se îndreaptă spre cei care se încapățânează să dovedească faptul că evoluționismul greșește. Demonstrează, totodată, cât de periculoase sunt anumite teorii pentru societate. Entuziasmul său este neobosit și contagios, iar opiniile lui ne rămân întipărite în minte multă vreme după ce am închis cartea.

argument

curteaveche.ro

ISBN 978-606-44-1508-0

9 786064 415080